

El llibre català en temps del Modernisme

JORDI MARRUGAT

Universitat de Barcelona

jordimarrugat@ub.edu

QUINEY, TRENC & VÉLEZ (2019): Aitor Quiney, Eliseu Trenc i Pilar Vélez, *El llibre català en temps del Modernisme*, Sitges, Barcelona: Consorci del Patrimoni de Sitges i Viena Edicions.

El Modernisme assentà les bases de la construcció d'una literatura catalana plenament moderna en tota l'amplitud del que això significa, que inclou l'establiment de direccions contraposades. Així, d'una banda, instiuí l'autonomia del gènere poètic —recordem, per exemple, que Maragall es va desentendre de la continuació d'*El comte Arnau* com a drama musical i el convertí en emblema de la puresa poètica reivindicada contra la síntesi de les arts a «Del teatre», publicat a continuació d'«Elogi de la Poesia». Però, de l'altra, assumí la col·laboració dels diferents gèneres i arts oferint autèntics híbrids que avui podríem considerar l'origen de les formes literàries i artístiques experimentals modernes i postmodernes. A més del wagnerisme escènic —que temptà el mateix Maragall en la primera part d'*El comte Arnau*—, en són exemples prou coneguts els reculls poètics que Eliseu Trenc analitza com a objectes d'art total en el darrer capítol d'*El llibre català en temps del Modernisme: Oracions, Llibre d'horas o Boiras baixas*.

Aquestes obres, des del punt de vista artístic i literari, són fundacionals. Però des del punt de vista del disseny i de les tècniques de producció que les fan possibles, tenen una història prèvia que *El llibre català en temps del Modernisme* estableix i documenta. No és una tasca fàcil ni ha comptat amb molts especialistes, però Eliseu Trenc i Aitor Quiney, comissaris de l'exposició de la qual aquest llibre és el catàleg, i Pilar Vélez, tercera autora del volum, hi han dedicat gran part de la seva carrera. Sense anar més lluny, és referència obligada en aquest camp *Les arts gràfiques de l'època modernista a Barcelona* (1977), llibre sorgit de la tesi doctoral de Trenc del qual prové gran part de la informació exposada avui en aquest nou catàleg.

Així, *El llibre català en temps del Modernisme* compta amb sis capítols que organitzen perfectament la història que es proposen explicar. En el primer, «L'Esteticisme», Trenc fa servir aquest concepte a partir de la proposta feta per Alexandre Cirici el 1973 (a *Serra d'Or*, 165, juny), per referir-se al període artístic que va del 1880 al 1893, en què es produeix un trencament estètic amb l'academicisme, el neoclassicisme i el realisme objectivista (predominant en la dècada de 1870). Les arts del llibre hi desenvolupen «una concepció més decorativa i un dibuix d'una estilització d'arrel gòtica i japonesa, amb elements mecanicistes» (p. 27). El segon capítol, «El llibre modernista», analitza com la recerca de la novetat pròpia del moviment català finisecular trenca amb l'Esteticisme en la pro-

ducció llibresca. Trenc proposa que es tracta d'un procés divisible en dues etapes: la impulsiva (1894 - final del segle XIX), «la qual es caracteritza pel refús de les normes clàssiques de la tipografia i la recerca de llibertat formal» (p. 58); i la reflexiva (1898 - segona dècada del segle XX), amb una estètica més equilibrada, sòbria i clàssica, que es realitza plenament durant el Noucentisme.

Establert aquest marc general, els quatre capítols restants n'analitzen qüestions específiques. Pilar Vélez estudia «La Societat Catalana de Bibliòfils des de la perspectiva del Modernisme recuperador del llegat històric identitari», en el capítol més específic i precís del conjunt. Aitor Quiney examina «L'enquadració d'art catalana en temps del Modernisme», documentant-ne els aspectes tècnics i la connexió europea que la porten a buscar el canvi i la llibertat dins els gustos del simbolisme, l'Art Nouveau i el Modernisme. Per acabar, és de nou Eliseu Trenc qui s'ocupa d'«El llibre il·lustrat, paradigma del Modernisme gràfic» i d'«Els reculls poètics del Modernisme». És en aquests capítols on s'ofereix la culminació de tots els processos descrits anteriorment en la concepció del llibre com a obra d'art total: en l'època del Modernisme, els nous procediments de reproducció d'imatges van fer possible la major i més alliberada presència d'aquestes en el llibre fins que diversos autors les van convertir, juntament amb partitures musicals, en part integrant de la construcció del seu sentit. Trenc comenta com succeeix això en obres d'Apelles Mestres, Alexandre de Riquer, Adrià Gual, Santiago Rusiñol i Josep Maria Roviralta.

De fet, en tot aquest relat, destaquen figures clau del Modernisme que queden documentades en relació amb les arts del llibre: Lluís Domènech i Montaner, Riquer, Mestres, Jaume Massó i Torrents o Rusiñol. I s'ofereixen petits recorreguts històrics i estètics per empreses clau de l'època, des de L'Avenç, també cabdal en aquest camp com en tots els altres del Modernisme, fins a Oliva de Vilanova. Però, enfocant el Modernisme des d'aquesta perspectiva, també sobresurten noms de personatges secundaris, o sense cap paper, en la construcció intel·lectual del moviment, com Eudald Canibell, Ramon Miquel i Planas o Josep Triadó. Així, arriba a quedar demostrada una qüestió fonamental per als estudis artístics i literaris: tota proposta intel·lectual, per més que sigui pensada i acabi percebuda —i estudiada— en l'àmbit immaterial de les idees, depèn essencialment dels processos de producció material de la seva època. Sense les transformacions tècniques relatades en aquest llibre, hauria estat impensable el llibre *Oracions* tal com el coneixem ara. Més encara: el simbolisme i el decadentisme no serien el que són ni haurien proposat els valors i les concepcions de la realitat que els caracteritzen. Per això són tan importants els estudis històrics com aquest, fins i tot d'aspectes aparentment secundaris quan es pensa la literatura des de l'abstracció vaporitzadora de gran part dels estudis teòrics contemporanis.

El llibre català en temps del Modernisme, doncs, ofereix finalment a un públic general una història i una documentació visual imprescindibles per conèixer l'abast de l'època de majors transformacions en la cultura catalana. L'obra és el resultat d'intenses investigacions a les quals s'ha volgut donar el caire divulgatiu

que sol correspondre al catàleg d'una exposició. Potser és per això que en els capítols més genèrics s'eviten el debat i la clarificació conceptuals, així com les referències bibliogràfiques —quan no resulten escasses van molt específicament referides a la producció objectual de la primera part del títol, «el llibre català», i deixen massa de banda la segona, «en temps del Modernisme». Això fa que l'obra acabi tancant l'àmbit examinat en lloc d'obrir-lo a la resta del Modernisme. Dins el relat historiogràfic que podria fer de marc general, resulta confusa la qualificació d'Esteticisme per a un moment previ al Modernisme i uns fenòmens que no s'expliquen en funció de la ideologia esteticista modernista. El mateix Trenc apunta amb encertada precisió l'error de la plena identificació entre Modernisme català i Art Nouveau europeu (p. 58), però no en desenvolupa la diferenciació. Es deixa de banda l'impacte fonamental que deuria tenir el prerafaelitisme en la concepció del llibre il·lustrat d'Alexandre de Riquer —i segurament en les recuperacions gòtiques d'altres il·lustradors i tipògrafs. O bé és directament un error qualificar de «novel·les naturalistes» *Els sots feréstecs* i *Les multituds* (p. 64) i de «poeta decadentista» Rafael Nogueras Oller (p. 73).

Dit sigui només per remarcar que *El llibre català en temps del Modernisme* aporta, a partir de la magnífica iniciativa de l'exposició homònima, la documentació necessària d'una part no prou explorada i divulgada de la història del Modernisme i els seus precedents, que, en canvi, n'és imprescindible; i que, ara, sobretot gràcies a la persistència de Trenc, coneixem millor i podem desenvolupar encara més dins el seu context global. Som davant d'un llibre necessari, bell i honest que il·lumina aspectes essencials per a la plena comprensió del Modernisme.

Història de la literatura catalana (VI). Literatura contemporània (II)
Modernisme. Noucentisme. Avantguardes

ENRIC IBORRA

IES Lluís Vives València

iborraenric@laserpblanca.com

D. A. (2020): Diversos autors, *Història de la literatura catalana*, vol. VI, Àlex Broch (dir.), *Literatura contemporània (II). Modernisme. Noucentisme. Avantguardes*, Jordi Castellanos i Jordi Marrugat (dirs.), Barcelona: Enciclopèdia Catalana, Editorial Barcino, Ajuntament de Barcelona.

Continua amb bon ritme la publicació de la *Història de la literatura catalana* que estan editant plegats el Grup Enciclopèdia Catalana, l'Editorial Barcino i l'Ajuntament de Barcelona. El 2020 n'ha aparegut el volum que fa sis amb el títol de *Literatura contemporània (II) Modernisme. Noucentisme. Avantguardes*. Dels